

Tudománnyal a művelődés szolgálatában

Halász Péter

„Cserefának füstje hozta ki könnyvemet...” Néprajzi, tudománytörténeti írások a moldvai magyarokról. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2015.

A magyar néprajztudomány kiadványai között gyakran találkozunk lírai címmel ellátott tudományos könyvekkel. Halász Péter korábbi munkái között is találunk több, szimbolikus üzenettel is bíró címet („Nem lehet nyugtunk”; „Bokrétába kötögetem vala” stb.), ami minden bizonnyal a kutató indirekt, személyes vallomását, viszonyát hordozza a kutatási terepről, a kutatott népcsoportról, egy-egy vizsgált témáról. Több helyütt s több alkalommal megfogalmazást nyert, hogy a moldvai magyarok és a magyar nemzet között fennálló, bizonyos történelmi korszakokban szimbolikussá, láthatatlanná vált kapocs fennmaradása azoknak a Moldvát járó és a „kinti magyarokról” a hazai médiumokban tudósító kutatóknak is köszönhető, akik a magyar közvélemény figyelmét ébren tartották, a megszólított moldvai magyarokat pedig emlékeztették magyarságukra. Nem kétséges, hogy a moldvai magyarokat Domokos Pál Péter nyomdokain és szellemiségében kutató Halász Péter is ebbe a sorba tartozik, aki ide s tova öt-hat évtizede kutatja a moldvai magyarok történetét, szellemi-, tárgyi- és társadalomnéprajzát. A kitartó munka, a komplexitásra törekvő látásmód, a közösséget kutatva szolgáló magatartás, a népi tudás iránti rajongás tette Halász Pétert a moldvai magyarság és kultúra egyik legjobb ismerőjévé, aki a megszerzett tudás továbbadására is gondot fordított. Munkái voltaképpen honismereti „műfajban” íródtak, hiszen még azok a publikációk is, amelyek egyébként nem csak az ún. „csángó szakirodalomban”, de a magyar néprajztudomány területén is fehér foltnak számító témákról közölnek ismereteket, túllépnek a tudomány szűk keretén, ismeretterjesztő, művelődésgazdagító jelleggel (is) bírnak.

A fenti szempontok miatt, bizonyos, hogy a „Cserefának füstje hozta ki könnyvemet...” címmel közölt, néprajzi tanulmányokat közreadó kiadványt haszonnal fogják majd forgatni a múltjuk és kultúrájuk iránt érdeklődő moldvai magyarok is, hiszen valamennyi itt olvasható tanulmány kimerítően alkalmas a helytörténet, a honismert és a művelődéstörténet iránt érdeklődő olvasó kíváncsiságának a kielégítésére, ismereteinek a gyarapítására.

A kötet öt fejezetből áll, az egyes fejezetekben a valamilyen szempontból egymáshoz kapcsolódó cikkek együttese kapott helyet. A bevezető fejezetben történeti tárgyú írások olvashatók, úgymint a Mátyás királyról fennmaradt szórvány, ám éppen ezért nagy jelentőségű folklór adatok (pl. a magyar nyelvterület egészén csak Klézséből feljegyzett Mátyás ballada); a Szent István kultusz egykori nyomaira utaló, történeti és tárgyi emlékek. A székeliek Moldvába/n történő migrációjáról szóló tanulmányban a moldvai magyar társadalom külső irányból érkező „utánpótlását” és belső mozgását, a mobilizáció ismert és feltételezett okait (pl. hadak vonulása, háborús dűlások, árvíz, túlnépesedés stb.) veszi számba. A tanulmányban érintett témákkal, kérdésekkel a szerző olyan problémákra is felhívja a figyelmet, amelyek vizsgálatával csakugyan adós a tudományos kutatás (pl. a tömb magyarságból kiszakadt, moldvai „szórványba” került vagy a Bánátba költözött magyar/katolikus családok integrációja, asszimilációja stb.). Terjedelmük, témafelvető jellegük miatt is kilóg e fejezet tanulmányai sorából a „csiki karácsony”-ról valamint a pusztinaiak identitásáról szóló cikk, bár a bennük megfogalmazott kérdések kutatása messzemenően indokolt és időszerű.

A második fejezetben vegyes tematikában íródott néprajzi, folklorisztikai tanulmányok sorakoznak egymás mellett. A hagyományos halászatról, a közösségi legelőhasználatról, a kecsketartásról, a szőlő- és borkultúráról, a kutakról szóló tanulmányok mellett, a lakodalomról,

a szarvasmarha és tejhaszon mágiájáról, egy ballada keletkezéséről valamint Diószén történetéről és helyneveiről is olvashatunk írásokat. Egy-egy téma bemutatása során a szerző az elérhető történeti forrásokból ismert, a helyi folklórból gyűjtött valamint a román és persze a magyar szakirodalom adatainak együttes felhasználása révén vázolja fel mindazt, ami az adott kérdésről tudható. A komplexitás nem csak a források sokféleségében, de a történeti és a recens adatok együttes bemutatásában, a kutatás térbeli kiterjedtségében is megnyilvánul, a kutakról szóló cikkben pl. huszonegy településről gyűjtött adatokat dolgoz fel. A tanulmányokban lényegesen többről szó esik, mint ami a fentiekbe, címszavakban felsorolt témákhoz közvetlenül kapcsolódik. Társadalmi folyamatok, életmód és az életmód megváltozása, szokások és hiedelmek stb. sokasága sűrűsödik össze és elevenedik meg. A szerző gondos figyelmet fordít annak jelölésére is, hogy mi tekinthető „általános” moldvai vonásnak/jegynek stb., és mi az, ami egy-egy egyén, település, kisebb régió sajátossága. Ugyanígy, ahol ezt a kutatástörténet lehetővé teszi az etnikai (román – magyar) és kulturális különbségekre, párhuzamokra, átfedésekre is kitér. A fejezet tanulmányai nem csak művelődéstörténeti, de nyelvészeti szempontból is számos értéket hordoznak, korok, társadalmak, mesterségek tudását, közösségek világképét örökítik meg, a mindezen tudást hordozó helyi tájszavakkal egyetemben.

Bár Halász Péter az agrárium, állattartás, életmód specialistája, a folklór iránt sem közömbös, vélhetően azért sem, mert utóbbi fontosságát moldvai útjai során tapasztalhatta a helyiek mindennapjaiban. Az élet és az életmód minden területének van folklórja, sőt, ahogyan a tanulmányaiból is kitetszik, napjaink életkörülményei közepette is keletkezik (szűk értelemben vett) folklóralkotás, régi vagy új „köntösbe”, műfajba (ld. pl. a Bilibók Jánosról szóló ballada). Érdekes, hogy Halász Péter a folklórt egyébként ebben a szűk értelemben használja, mintha a folklór területére csupán a népköltészet tartozna, a hiedelmek már nem. A kutakról szóló tanulmányban például külön részben foglalkozik a népköltészeti alkotásokban feltűnő kutak szimbolikájával és külön a kutakhoz kapcsolódó hiedelmekkel – amihez az ugyancsak helyben keletkezett narratívák, mondák adatait használta fel. Másutt (pl. a kecskéről szóló tanulmányban) folklórelemeket, mesei motívumokat idéz egy-egy kérdés tisztázásához, egy-egy felvetés alátámasztásához. A szarvasmarha és a tej védelmét szolgáló mágikus eljárásokról szóló cikk pedig kifejezetten folklorisztikai jellegű, azaz, lényegében a szóbeliségben élő, a helyi folklórból gyűjtött adatok elemzésére kerül sor. Mindez azért is nagyon lényeges, mert a szerző ezzel arra is rámutat, hogy a moldvai magyar folklór eredeti értelmében él ma is, azaz a nép tudását hordozza, amit a helyiek ma is alkalmaznak.

A könyv alcímében jeletteknek megfelelően a kiadvány tudománytörténeti tanulmányokat is tartalmaz. Ezek egyik része a magyar, a másik része a román „csángó-kutatók” életrajzáról, valamint a moldvai magyarokról szóló munkásságuk jelentőségéről szóló írások. Lényegre szorítkozó, az elődöknek tisztelettel adózó írásaiban Halász Péter a román Radu Rosetti történész, politikus, a magyar Jerney János régész, Mikecs László történész, Jáki Sándor Teodóz OSB szerzetes, népekkutató, a székely Imets Fülöp Jákó kanonok, tanár mellett, a moldvai Ioan Ferentz pap, történész és Lakatos Demeter költő életművét méltatja. A jeles elődök, szerzők sorát a szerzőre kiemelten nagy hatást gyakorolt Kaszap István pusztinai fölműves portréja zárja. A kötet utolsó fejezetében a moldvai magyarokkal kapcsolatos szakirodalmat kimerítően és naprakészen ismerő Halász Péter, az utóbbi években megjelent kiadványokról készített ismertetői, recenziói kapnak helyet.

Halász Péter beszélgetőtársa, az előbbieken érintőlegesen említett, a katonaságnál, a kőolajfinomító iparnál minden kecségető lehetőséget elutasító Kaszap István, a választásainak oka iránt érdeklődő kutató kérdésére úgy fogalmazott, „a földet választottam, ezt öleltem meg, mert szabadabbnak kaptam”. Talán, nem távolodunk el nagyon messzire a válóságtól, ha azt feltételezzük, hogy hasonló élmény hatására fonódhatott össze Halász Péter élete, munkássága a moldvai magyarokkal. Munkabírásához, aggodalmainak viseléséhez és mindenekfelett

győzedelmeskedő derűjéhez is vélhetően innen, a kutatott terepről is merített erőt.

Iancu Laura